

Schefer), Paris 1892, s. 16, 57; İbn Havkal, *Şûretü'l-arz*, s. 72-73, 81-82, 131, 175, 402, 404-408, 422-423, 436-439, 454, 466; Makdisî, *Ah-senü't-tekâsîm*, s. 177, 272-273, 282, 291, 303, 306, 320, 333-339, 348-352; Nâsır-ı Hüsvrev, *Sefernâme* (trc. Yahya el-Haşşâb), Beyrut 1983, s. 156-158; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (Bayburtlugil), s. 29, 201-202; Şerif el-İdrîsî, *Nûzhetü'l-müştek*, Beyrut 1409/1989, I, 402-403, 413-417, 433-449; Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 374; İbn Cübeyr, *er-Rihle*, Beyrut 1384/1964, s. 217, 256; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cüdfî), I, 313, 429, 633; II, 18, 72, 538; III, 252, 320-321; V, 54-56; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-mugrib*, I, 19; Müstevfî, *Nûzhetü'l-kulûb* (Strange), s. 163-189; İbn Bat-tûta, *er-Rihle* (nşr. Ali Muntasir el-Kettânî), Beyrut 1405/1985, I, 63, 162, 173-175, 205-207, 222, 255; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, 183, 348; XI, 106; İbn Haldûn, *el'İber*, Beyrut 1958, IV, 429; İbn Dokmak, *el-İntişâr li-vâsi'atü 'i'kdî'l-emşâr*, Beyrut, ts. (Dârü'l-âfâkî'l-cedîde), s. 101-103; Fâsî, *Şifâ'ü'l-garâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, I, 527-538; Makrîzî, *el-Hîta*, II, 414-416, 427-430; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, II, 118, 201; III, 163, 168, 180; V, 167; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, II, 139-221; E. Kühnel, *el-Fennü'l-İslâmî* (trc. Ahmed Mûsâ), Beyrut 1966, s. 24-25, 125-126; Vefîk ed-Dakdûkî, *el-Cândiyye fi 'ahdî'd-Devletü'l-Ümeviyye*, Beyrut 1985, s. 206-209; V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara 1990, s. 87, 148, 174, 194, 336-337; Bülent Çetinkaya, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât: VII-XIII. Asırlar Arası* (yüksek lisans tezi, 2003), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Fuat Köprülü, "Ribât", *VD*, II (1942), s. 267-278; Ömer Abdüsselâm et-Tedmürî, "er-Ribât ve'l-murâbi'ûn fi sâhili's-Şâm", *Dirâsât târihiyye*, sy. 5, Dimaşk 1981, s. 77-98; Muhyî Hilâl es-Serhân, "er-Rubu'ü'l-İslâmiyye", *el-Mevrid*, XIV/3, Bağdad 1405/1985, s. 67-84; Mikel de Epalza, "er-Ribât ve'r-râbi'ât fi'l-esmâ ve'l-âsâri'l-İsbâniyye" (trc. Hüseyin el-Ya'kûbî), *Mecelletü Dirâsât Endelüsiyye*, sy. 13, Tunus 1995, s. 69-86; Hassan S. Khalilieh, "The Ribât System and its Role in Coastal Navigation", *JESHO*, XLII/2 (1999), s. 212-225; Ali Ahmed, "A'mâlü'r-ribât ve'l-müşâğara fi't-târîhi'l-'Arabîyyi'l-İslâmî", *Dirâsât târihiyye*, sy. 73-74 (2001), s. 113-141; Camille Rhoné, "Les ribâts dans l'orient du monde musulman des origines au XIIIe siècle", *BEO*, LV (2003), s. 61-75; Georges Marçais, "Ribât", *IA*, IX, 734-737; Oktay Aslanapa, "Ribât", *a.e.*, IX, 737-738; J. Chabbi, "Ribât", *EP* (İng.), VIII, 493-506; Nasser Rabat, "Ribât", *a.e.*, VIII, 506; Şebnem Akalın, "Kervansaray", *DİA*, XXV, 299-302; Angelika Hartmann, "Nâsır-Lidîmillâh", *a.e.*, XXXII, 401.

İSMAIL YİĞİT

RİBBİYYÛN

(الربويون)

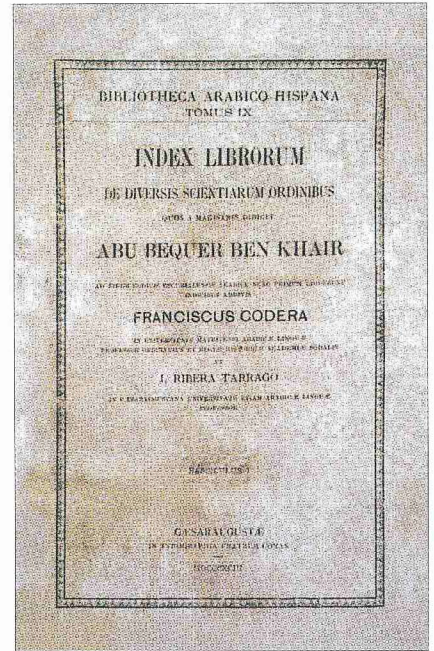
Yahudi geleneğinde öğretici ve yönetici konumundaki Rabbâniyyûn'a tâbi olan sıradan halk anlamında bir Kur'an terimi (bk. RABBÂNİYYÛN).

RIBERA y TARRAGO, Julián (1857-1934)

İspanyol şarkiyatçısı.

Valencia'da doğdu. 1882'den itibaren Francisco Codera y Zaidin'in gözde öğrencisi ve daha sonra asistanı oldu. 1887-1905 yılları arasında Zaragoza (Sarakusta) Üniversitesi'nde Arapça öğretim üyeliği yaptı. Ardından İslâm ve Yahudilik tarihi dersleri vermek üzere Madrid Üniversitesi'nde görev aldı. 1913'te aynı üniversitede Arap-İspanyol Edebiyatı Kürsüsü başkanlığını üstlendi ve bunu emekliye ayrıldığı 1927 yılına kadar yürüttü. Endülüs tarihinin siyasi hayat, hukuk, müzik, dil, şiir, eğitim ve kurumlar gibi farklı alanlarıyla ilgilenen nâdir araştırmacılardan biri olan Ribera, İspanyol Kraliyet Akademisi'ne ve Kraliyet Tarih Akademisi'ne üye idi.

Eserleri. 1. *La Enseña entre los musulmanes españoles* (Zaragoza 1893). Endülüs'teki eğitimi, eğitim kurumlarını ve bunların faaliyetlerini ele almaktadır. **2.** *Bibliófilos y bibliotecas en la España musulmana* (1895). Endülüs'te kitap sevgisi ve kütüphaneler hakkındadır. **3.** *Orígenes del justicia de Aragón* (Zaragoza 1897). Aragon'da adaletin ve adli kurumların kökeninin incelendiği çalışmada Endülüs'teki İslâm hukuku ve kurumlarından kaynaklanan tesirler de gün ışığına çıkarılmaktadır. **4.** *Música de las Cantigas* (1922). Endülüs şarkı müzikisi üzerinedir. **5.** *De historia arábigo-valenciana* (Valencia 1925). Valencia şehrinin İslâmî dönem (Belensiye) tarihine dair bir çalışmadır. **6.** *El Cancionero de Abencuzman* (Madrid 1928). Lirik şiirler ve şarkı sözleri mecmuasıdır. **7.** *Disertaciones y opúsculos* (I-II, Tetuan 1952). Eserde Ribera'nın çeşitli makaleleri ve kitaplarından bazı bölümler bir araya getirilmiştir. **8.** *La música árabe y su influencia en la española* (Valencia 2000). Arap müziği ve bunun İspanyol müziğine etkileri hakkındadır. **9.** *Los ladrillos moros de Xara* (Alicante 2005). Endülüs'ün Xara bölgesindeki müslümanların tuğla yapım tekniklerini ve tuğla çeşitlerini konu edinir. Ribera ayrıca İbnü'l-Kütüyye'nin *Târîhu iftitâhi'l-Endelüs*'ünü İspanyolca'ya çevirerek *Historia de la conquista de España de Abenalcotia el Cordobes* (Madrid 1926), hocası Codera ile birlikte İbn Hayr el-İşbilî'nin *Fehrese'sini Index Librorum* (I-II, Saragossa 1894-1895) ve Muhammed b. Hâris el-Huşenî'nin *Quđâtü Kırţuba'sını* İspanyolca tercümesiyle birlikte *Historia de los*

Julián Ribera y Tarrago'nun, hocası Francisco Codera ile birlikte nesrettikleri İbn Hayr el-İşbilî'nin *el-Fihrist*'inin (*Index Librorum*) kapağı (1893)

jueces de Córdoba por Aljoxaní (Madrid 1914) adıyla neşretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

J. T. Monroe, *Islam and the Arabs in Spanish Scholarship*, Leiden 1970, s. 151-173; Necib el-Akiki, *el-Müştarihün*, Kahire 1980, II, 189-190; Mişâl Cühâ, *Dirâsâtü'l-'Arabîyye ve'l-İslâmiyye fi Ürûbbâ*, Beyrut 1982, s. 137-138; E. García Gómez, "Don Julián Ribera y Tarrago", *al-Andalus*, II, Madrid 1934, s. I-VIII; a.mlf., "Primer centenario del nacimiento de Don Julián Ribera Tarrago", *a.e.*, XXIII (1958), s. 207-209; B. Lopez Garcia, "Correspondencia de Julián Ribera a Pascual Menendez: Una amistad en una etapa decisiva del arabismo (1899-1904)", *Sharq al-Andalus*, sy. 10-11, Alicante 1993-94, s. 499-526; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 617.

MEHMET ÖZDEMİR

RİB'İ b. HİRÂŞ

(ربيعي بن حواش)

Ebü Meryem Rib'î b. Hirâş b. Cahş el-Gatafânî el-Absî (ö. 101/719)

Hadis hâfızı ve zâhid.

Kûfeli muhadram tâbîilerdendir. Babası Hirâş b. Cahş'a Hz. Peygamber'in bir mektup gönderdiği, fakat onun bu mektubu yırtıp attığı rivayet edilmektedir (İbn Sa'd,

VI, 127). Rib'î hadis öğrenmek için bazı ilim merkezlerine giderek Hz. Ali, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Mes'ûd el-Bedrî, Huzeyfe b. Yemân, Ebû Bekre es-Sekafî ve İmrân b. Husayn gibi sahâbîlerden faydalandı. Suriye'ye gittiğinde Câbiye'de Hz. Ömer'in hutbesini dinledi. Ebû Zer el-Gifârî'den hadis işitip işitmediği ise ihtilâfıdır. Kendisinden Abdülmelek b. Umeyr el-Kureşî, Ebû Mâlik el-Eşcaî, İbnü'l-Mu'temir, Şa'bî gibi muhaddisler rivayette bulundu.

Güvenilir bir muhaddis olan ve rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan Rib'î aynı zamanda devrinin önde gelen zâhidlerindedi. Yalan söylememesiyle tanınan Rib'î'nin iki oğlu da Haccâc'a isyan etmişti. Rib'î'nin doğru sözlülüğü Haccâc'a hatırlatılarak oğullarının saklandığı yer hakkında doğru bilgi verebileceği belirtilmişti. Haccâc da ona adamlarını gönderip oğullarının yerini sorduğunda Rib'î, "Allah yardımcıları olsun" diyerek ikisinin de evde olduğunu söylemiş, onun bu dürüstlüğüne gören Haccâc oğullarını bağışlamıştı.

Bazı kaynaklarda Rib'î'nin Rebî' ve Mes'ûd adında iki kardeşi bulunduğu kaydedilmiş, fakat kendisi dört kardeş olduklarını belirtmiştir (âbid ve zâhid olarak bilinen kardeşi Rebî'in öldükten sonra yüzü açıldığında etrafında bulunanlara selâm verdiğiğine dair rivayet ve tartışmalar için bk. İbn Sa'd, VI, 127; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela*, IV, 361; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, III, 237). Bazı kaynaklarda Rib'î b. Hırâş'ın karısının da (imreetü Rib'î b. Hırâş) hadis rivayet ettiği görülmektedir (*Müsned*, VI, 357, 369), fakat bu hanımın kimliği hakkında bilgi bulunmamaktadır. Rib'î b. Hırâş 101'de (719) Kûfe'de vefat etti. Cenaze namazını Zeyd b. Hattâb'ın torunu ve Ömer b. Abdülazîz'in Kûfe valisi muhaddis Abdülhamid b. Abdurrahman kıldırdı. Onun 81, 82 (701), 102 ve 104'te (722) öldüğü de kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, VI, 357, 369; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 127; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 327; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 456-457, 509; VIII, 282; İbn Hibbân, *eş-Şikâat*, IV, 226-227, 240-241; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 367-368; Mizî, *Tehzibü'l-Kemâl*, IX, 55-56; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela*, IV, 359-362; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 69-70; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, III, 236-237; a.mlf., *Takrîbü't-Tehzib* (Avvâme), s. 205, 764; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), III, 14.

YAVUZ KÖKTAŞ

RİCÂLULLAH

(رجال الله)

İlâhî hakikatlerin mazharı olup âlemde tasarrufta bulunan gizli ve âşikâr Allah erleri anlamında bir tasavvuf terimi.

Sözlükte "erkek; mert, yiğit" anlamlarına gelen *recül* kelimesinin çoğulu olan *ricâl* ile "Allah" lafzından oluşan *ricâlullah* terimi tasavvufta âlemin yönetilmesinde belli görevleri bulunduğu inanılan vefîlere ifade eder. *Ricâlü'l-gayb* da *ricâlullah*ya yakın bir anlam taşır. Ancak *ricâlullah* *ricâlü'l-gayb*dan daha kapsamlıdır. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın günahattan arınan erleri sevdiğinden bahsedilmiş (et-Tevbe 9/108), ticaret ve alışverişin kendilerini Allah'ı zikretmekten alıkoymadığı, Allah'a verdikleri sözü yerine getiren erler övülmüş (en-Nûr 24/37; el-Ahzâb 33/23), vahyin erlere geldiği belirtilmiştir (en-Nahl 16/43). Bundan dolayı tasavvufta erlik kavramı önem kazanmış, dinî hükümlere ve ahlâk kurallarına bağlı kalan, bunları cesaretle uygulayan kişilere er denilmiş, bu bağlamda vefîlere "Allah'ın erleri" (*ricâlullah*) unvanı verilmiştir (aynca bk. ERENLER). *Ricâlullah*ın vefîden farkı onların âlemin yönetilmesinde Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve müdebbirât (en-Nâziât 79/5) gibi isimler verilen meleklerin görevlerine benzeyen görevleri olduğuna inanılmasıdır.

Ebû Tâlib el-Mekkî ve Hücvîrî gibi sûfî müellifler *ricâlullahtan* çeşitli şekillerde bahsetmiştir (*Kütü'l-kulûb*, II, 154-155; *Keşfü'l-mahecûb*, s. 269). Muhyiddin İbnü'l-Arabî'den sonra *ricâlullah* ve *ricâlü'l-gayb*dan söz eden mutasavvıflar genellikle onun bu konuya ilişkin sınıflandırmasını esas almıştır. İbnü'l-Arabî'ye göre *ricâlullah* (kutub, imâmân, evtâd, abdal) dinin dayandığı ve lâyet, nübüvvet, risâlet ve imandan ibaret dört temel hakikati duyu ve şehâdet âleminde temsil eder. Bu dört hakikatin ruhî-bâtınî yönü Âdem, İbrâhim, İsâ ve Hz. Muhammed, zâhir yönü İsâ, İlyas, İdris ve Hızır tarafından temsil edilir. *Ricâlullah* duyu ve şehâdet âleminde bu peygamberlerin nâibleridir. *Ricâlullah* ilimlerini İsrâfil, Mikâil, Cebrâil ve Azrâil vasıtasıyla dinin zâhir yönünü temsil eden yaşayan resullerden alır ve âlemde çeşitli tasarruflarda bulunur.

*Ricâlullah*ın birçok sınıfı vardır, bu sınıflardan her biri belirli yetkilere sahiptir ve her birinin bir unvanı mevcuttur. Her

bir sınıf varlıktaki ilâhî hakikatlerin ve fiillerin şahıs durumuna gelmiş halidir. Hak bu şahıslar vasıtasıyla âlemde fiillerini icra eder. Zira her bir ilâhî hakikatin tecelli edip fiil haline gelmesi için en yetkin tecelligâh insandır. *Ricâlullah* *ricâlü'l-aded* ve *ricâlü'l-merâtib* olmak üzere iki kısma ayrılır. *Ricâlü'l-aded*, varlık hiyerarşisinde kendilerine tahsis edilen müstakil görevleri yerine getirdiğinden sayıları sabittir. *Ricâl* hiyerarşisindeki değişiklikler belli bir usul dahilinde gerçekleşir. Meselâ en üstte yer alan kutub vefat ettiğinde iki imamdan kutubun kalbine yönelik tarafta bulunanı kutbiyyet makamına geçer. Mutlak anlamda kutub Hz. Muhammed'dir. Ruhânî açıdan bütün *ricâlü'l-aded* Muhammedî ruha dayanır. Felekler âlemiyle paralellik gösteren *ricâlü'l-aded* hiyerarşisi şu şekildedir: Bir kutub ya da gavs (kalem âlemi), iki imam (kutubla birlikte "üçler" adını alır), kuzeyde-güneyde, doğuda-batıda bulunan dört evtâd (arş), her biri bir bölgede görev yapan yedi abdal (hareketli felekler), kendileri vasıtasıyla şeriat bilgilerinin vazedildiği on iki nükabâ (burçlar feleği), arşı taşıyan melekler gibi sekiz adet nücebâ (makamları kürsî), bir havâri, kırk recebiyyün, bir hatm, üç yüz mustafâ ya da seltebâ, kırk gayret-i ilâhiyye *ricâlî*, kırk selâmet makamı *ricâlî*, beş tarikat melikleri *ricâlî*, üç saf hayır *ricâlî* (İbnü'l-Arabî, II, 12; bk. ABDAL; KUTUB; RİCÂLÜ'L-GAYB).

Ricâlü'l-aded bulunduğu makam ve vazifeleri itibarıyla çeşitli şekillerde adlandırılır. *Ricâlü'l-feth* (keşf erleri) saatler adedince yirmi dört kişidir. İçlerinde gece ya da gündüz herhangi bir saatte kendisine bilgi ve mârifetlerin açıldığı kimseler vardır. Farklı farklı yerlerde bulunur, asla bir araya gelmezler. Bunlardan Yemen'de iki, Şark ülkelerinde dört, Mağrib'de altı kişi vardır. *Ricâlü'l-iştîyâk* aynı zamanda beş vakit namaz *ricâlî* de (*ricâlü's-salavât*) olduğundan beş kişidir; her biri bir namaz vaktine tahsis edilmiştir. Müşahede makamında olduklarından daima zevkten daha derin olan iştîyâk içindedirler. *Ricâlü'l-eyyâmî's-sit* haftanın günlerinde tasarrufta bulunur. Buradaki günlerden kasıt Allah'ın âlemi yarattığı günlerdir. Her bir gün Hakk'ın belli bir sıfatının tecellisinden ibarettir. Pazar işitmeden (sem'î), pazartesi hayattan (hay), salı görmekten (basîr), çarşamba iradeden (mürîd), perşembe kudretten (kâdir), cuma ilimden (alîm), cumartesi kelâmdan (müteteklim) var olmuştur. Cuma insanlığın yaratıldığı gün ol-